

Hebben leegkomende kerken in de stad Utrecht een toekomst?

Verslag van het symposium

Op dinsdag 22 september 2015 organiseerde de Commissie Cultureel Erfgoed van de Vereniging Oud Utrecht een symposium: hebben leegkomende kerken in Utrecht een toekomst? Ruim honderd belangstellenden hebben de middag in de voormalige kerk van gevangenis Wolvenplein bijgewoond. Dagvoorzitter Annemiek Roessen leidde het thema in. Een korte film drukte ons op de inhoud: wat te doen met kerken 'when God has left the building'. Met vier inleiders kwamen kerkvisie, de situatie in Utrecht, de rol van kerkbesturen en eigenaren en de mogelijkheden voor kerken als gebouw aan bod. Het verslag eindigt met aanbevelingen.

Het verslag heeft als inhoud:

Inleiding	1
Wat te doen met kerken 'when God has left the building'	2
Kerkvisies - Welmoed Wijmans	3
De situatie in Utrecht - Alice Gut	5
Leegstand en transformatie: hoe gaat de eigenaar daar mee om - Menno Stok	6
De architectuur: respect voor het gebouw - Marnix van der Meer	7
Het debat	8
Aanbevelingen	10

Inleiding

Zeventig procent van alle kerkgebouwen zal haar oorspronkelijke functie verliezen. Tijdens de bijeenkomst werd de opgave voor Utrecht in kaart gebracht. Kerkgebouwen staan in elke wijk, buiten het centrum meestal gebouwd in de vorige eeuw. Willen we daar wat mee? Ja, vinden wij. Immers een kerk is meer dan een gebouw van een bepaald type organisatie. Het was het centrum van gemeenschapsvorming in de wijk. Het is architectuur die spirituele waarden tot uitdrukking brengt. Kerken vormen in de wijken stedenbouwkundige ankers, net zoals scholen, industrieel erfgoed, kantoren, wooncomplexen, parken. Het is cultureel erfgoed: een herinnering aan onze afkomst. Visie is nodig om leegstand van dit cultureel erfgoed niet tot sloop te laten leiden.

Het beste behoud van cultureel erfgoed is het gebruik er van, daar kan het onderhoud uit betaald worden. Kunnen wij richting geven en ondersteunend zijn voor de gemeente en voor de kerkbesturen? Moeten wij –stad, kerkelijke organisaties, particulier initiatief- een kerkvisie ontwikkelen om greep te houden op de toekomst? Kunnen we iets zeggen over mogelijk en gewenst hergebruik en daar criteria voor ontwikkelen? Dat was de aankondiging van het symposium.

Voor geïnteresseerden was het mogelijk om gratis aanwezig te zijn bij deze bijeenkomst. Het doel van Vereniging Oud Utrecht is om met deze bijeenkomst inwoners van Utrecht een stem te geven. Het symposium werd door 110 deelnemers bijgewoond.

Wat te doen met kerken 'when God has left the building'

Alain de Botton is een filosoof die als geen andere nadenkt over religie en geloof in een geseclariseerde wereld. In een filmpje, gemaakt voor het architectuur filmfestival te Rotterdam in 2011 spreekt hij over de betekenis van kerken. Eerst waren ze de plaats voor een religieuze gemeenschap met haar rituelen, maar de geloofsgemeenschap reorganiseert zich en kerken raken leeg. Duizenden in Engeland, en in Nederland is het niet anders. Na de vorige hausse van kerksluitingen in het laatste kwart van de vorige eeuw kondigt een nieuwe hausse zich aan. Zorgwekkende prognoses van de kerken en erfgoed instellingen: de komende periode zal de meerderheid van de kerken in Nederland door de geloofsgemeenschap verlaten worden.

En waarom zijn kerken belangrijk? We volgen weer Alain de Botton, uit het filmpje waarmee het symposium begon. Kerken zijn de basis waar rond omheen dorpen en wijken zich organiseren. Ze zijn het herkenbaar centrum, en creëren identiteit, samenhang. Kerken zijn ook een unieke vorm van architectuur. Architectuur die idee gestuurd is, die een ideologie probeert te vormen. Moderne architecten zijn dat niet vergeten, en kerken zijn een voorbeeld en uitdaging voor architecten. Het zijn fantastische spirituele gebouwen.

Maar is die spiritualiteit niet verdwenen, en zijn verlaten kerken niet overbodige relictten uit het verleden? Nee, zo stelt De Botton. Ook de geseclariseerde wereld heeft behoefte aan zijn spiritualiteit, aan het beleven en ervaren van gemeenschap, en waar het gebouw aan de buitenkant identiteit, herkenbaarheid verschaft is het aan de binnenkant bij uitstek geschikt om onderdak te bieden aan culturele en gemeenschapsvormende activiteiten, waarmee een geseclariseerde samenleving antwoorden vindt vanuit dezelfde basis waaruit religie ontstaan is. De vraagstelling van De Botton –een heidense vraagstelling- is een waardevol uitgangspunt om licht te krijgen op de waarde van de kerken,

maar ook het gebruik waarmee zijn niet als gebouw maar ook als functie zichtbaar blijven.

Illustratie: Monicakerk uit 1885, aanleg Oudenoord in 1950 en sloop 1977

Annemiek Roessen laat een aantal foto's zien van kerken die in het verleden verlaten en gesloopt zijn, in de jaren 1970 en 1980. Van die verdwenen kerken noemen we slechts de Monicakerk Oudenoord, Sint Ludgeruskerk Zuilen, Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming Biltstraat, de Pauluskerk Tuindorp, maar er zijn meer. Ze laat ook zien wat er voor in de plaats gekomen is ...mwah. Voordat deze kerken werden gesloopt, was er natuurlijk ook over nagedacht. Ze werden als minder monumentaal en eerder gedateerd gezien. Ze verdwenen vanuit besluitvorming welke achteraf een willekeurig karakter leek te hebben.

Hebben kerken die nu verlaten worden een toekomst? Hoe krijgen wij greep op die toekomst. Hoe kunnen we bevorderen dat de gebouwen een toekomst houden, aan de buitenkant en aan de binnenkant. Wat is herbestemming, en hoe gaan we daar als architect mee om. Dat zijn de vragen die voorliggen op het symposium.

(de korte film is te vinden op internet onder de link:
http://affr.nl/the_festival/programme_2011/re_use_of_churches.html)

Kerkenvisies - Welmoed Wijmans

Door verschillende initiatiefnemers in het land zijn kerkenvisies opgesteld. Via een kerkenvisie proberen overheden, kerkelijke instanties, erfgoedorganisaties al dan niet in samenwerking greep te krijgen op die toekomst. Welmoed Wijmans deed als student stage bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Haar onderzoek naar kerkenvisies in Nederland is door het RCE gepubliceerd. Uit haar onderzoek blijkt dat niet alleen de initiatiefnemer verschilt, ook is er verschil in de thematische invalshoek. Bij enkele visies is er bijvoorbeeld veel aandacht voor het in kaart brengen van de wederopbouwkerken. Bij anderen gaat de aandacht uit naar herbestemmingsmogelijkheden en bij weer andere voor het formuleren van beleid.

Vanuit haar onderzoek gaf ze ons een beeld van de kerkenvisies in Nederland. In de uitgevoerde visies is met verschillende criteria geprobeerd een prioriteit te stellen aan behoud en herbestemmingsnoodzaak van het vrijkomende erfgoed. De criteria variëren per onderzoek maar lijken natuurlijk wel op elkaar. Het wiel wordt nog veel uitgevonden, met wat sturing zou het tot stand komen van een kerkenvisie binnen elke gemeente eenvoudiger mogelijk moeten zijn. Zo wordt lang niet in alle visies voldoende aandacht gegeven aan alle partijen die er mee te maken hebben, de compleetheit van de inventarisatie, een goede analyse van nu en de toekomst, de al of niet noodzakelijke selectie en de implementatie en monitoring. Welmoed gaf uitleg bij al deze aspecten en de noodzaak om compleet te zijn in de visie, niet alleen alle kerken, ook alle aspecten.

(illustratie: Uitgevoerde kerkenvisies en haalbaarheidsonderzoeken in Nederland)

Welmoed komt in haar onderzoek op het volgende uit: "Anno 2015 kan geconcludeerd worden dat de thema's leegstand en herbestemming actueler zijn dan ooit en dat nog wel even zullen blijven ook. Dit onderzoek heeft de lezer getracht te overtuigen van de mogelijkheden van een kerkenvisie om de problematiek het hoofd te bieden: met een gezamenlijke, proactieve en integrale visie streven naar een duurzame toekomst voor het religieus erfgoed".

Inmiddels is veel bekend over mogelijke bestemmingen voor kerken. Niet in alle delen van het land of in alle wijken zijn er evenveel mogelijkheden. Naast kerken is er ook ander erfgoed met een herbestemmingsvraag. Door in een langere termijnplanning het aanbod van erfgoed, de mogelijkheden in herbestemming en de kracht of aandacht voor een gebied, stad of wijk in kaart te brengen, kan met visie het gemeentelijk beleid vastgesteld worden. Zo wordt voorkomen dat op ad hoc basis over het lot van een vrijkomende kerk wordt beslist.

Op de door Welmoed getoonde kaartjes is Utrecht een blinde vlek wat betreft haar visie op vrijkomend religieus erfgoed. Zowel de provincie als de stad zijn wit op beide kaartjes. En de conclusie is natuurlijk (ook) geadresseerd aan Utrecht. Hoe pakken we dat in Utrecht aan? Er waren politici aanwezig, die reageerden vanuit de discussie die ze op dit moment in raadsverband voeren. Een aanwezig ex-raadslid riep de raadsleden op de wethouder te stimuleren.

(de volledige publicatie van Welmoed Wijmans is te vinden op internet met de link: <http://www.toekomstreligieuserfgoed.nl/nieuws/kijk-op-kerken-onderzoek-naar-kerkenvisies>)

De situatie in Utrecht - Alice Gut

Er begint een bredere maatschappelijke betrokkenheid te ontstaan voor het herbestemmen van leegkomende kerken. Voorspellingen van 2 kerken per week komen in Nederland nog niet uit. Dat kan zijn omdat het afdanken tot het laatst wordt uitgesteld. In de gemeente Utrecht komt het door de diversiteit aan geloofsrichtingen ook voor dat kerken worden overgenomen. Er worden zelfs nieuwe gebouwd.

De afdeling erfgoed van de gemeente heeft het beste overzicht over het geheel, en Alice Gut is als medewerker erfgoed van de gemeente Utrecht naast een aantal wijken ook contactpersoon voor religieus erfgoed. Haar inleiding ging over de toekomst van kerken in Utrecht: bestendig gebruik, behoud, herontwikkeling en transformatie. De gemeente Utrecht heeft 31 kerken en 4 kerktorens die Rijksmonument zijn, en 41 kerken met het predicaat gemeentelijk monument. Daaronder zijn ook al veel kerken uit de periode wederopbouw te vinden. Met meer dan 130 kerken zijn er in de stad ook nog veel onbeschermd te vinden.

Utrecht staat er beter voor; er is nauwelijks leegstand, en de processen van herbestemming en hergebruik verlopen vaak soepel. Veel gaat buiten de gemeente om. Maar bij wijziging van bestemmingsplannen of aanpassingen aan de monumenten is ze betrokken. De dienst Erfgoed is op een actieve manier ondersteunend naar potentiële nieuwe eigenaren en plannenmakers. Dat is over het algemeen de houding van de gemeente naar initiatiefnemers. De gemeente werkt mee met het verkennen van de mogelijkheden en het helpen om het passend te maken.

Voorheen Protestantse Gemeente

Nu Chinees Christelijke Gemeente

Herbestemde kerk Oog in Al

Vanuit het erfgoed bezien wordt gepleit voor het zo lang mogelijk behouden van de eredienst in het kerkgebouw. Dat is de functie waarvoor ze zijn gebouwd en waarbij de culturele erfgoed waarde maximaal tot zijn recht komt. Vele kerkgenootschappen kunnen dat doen door nevenactiviteiten in de kerk toe te laten. De gemeente helpt bij de procedures om dat mogelijk te maken.

In de periode 1940-1998 zijn 19 kerken in Utrecht gesloopt. Na de enorme naoorlogse wederopbouw inspanning om kerken te restaureren zijn dat de slachtoffers van die tijd geworden. Van de 65 als monument beschermde kerken worden nog 47 voor de eredienst gebruikt. In 25 kerken vinden nevenactiviteiten

als zaalverhuur plaats. Momenteel zijn 3 beschermde kerken te koop. Inmiddels zijn 24 van de beschermde kerken herbestemd en hebben uiteenlopende functies. Van grote dreigende leegstand is in de stad nog geen sprake.

Instandhouding van de kerk als gebouw voor de kerkelijke gemeente drukt zwaar op de begroting. Kerken zijn duur in onderhoud en in bijvoorbeeld de stookkosten. Tegenover de beschermde status staat geen structurele bijdrage. De gemeente kan helpen aan een goedkope lening voor casco-herstel. Als voorbeeld wordt genoemd het dakherstel van de Noorderkerk voor de gemeenschap van de Ahmet Al Aksa-moskee. De onderhoudsregeling van het Rijk voor Rijksmonumenten schiet te kort. De kerkgemeenschap leunt daardoor sterk op haar vrijwilligers, ook bij nevenactiviteiten.

Alice toont in haar inleiding verschillende voorbeelden van herbestemde kerken, zoals onlangs de Zevende Dags Adventisten kerk in de Hamburgerstraat. Maar ook de 'Metaalkathedraal' van De Meern is het noemen waard. Beiden zijn particuliere herontwikkelingen. De ervaring heeft geleerd dat haalbaarheids-onderzoeken voor herbestemming lang niet altijd nodig zijn. Een potentiële koper is niet altijd zichtbaar, maar kan wel erg goede ideeën hebben voor een nieuw gebruik.

De omgang met kerkgebouwen is erg verschillend tussen de Protestanten/ Protestantse gemeente Utrecht en de centraal georganiseerde Rooms-Katholieke kerk. Kerkgebouwen zijn duur in de exploitatie en onschatbaar voor culturele en toeristische waarden. Wordt het tijd om in Nederland ook een nationale stichting voor het behoud van kerken op te richten, naar het voorbeeld van Engeland?

Leegstand en transformatie: hoe gaat de eigenaar daar mee om - Menno Stok

Vele nieuwe bestemmingen komen al voor bij kerken. Er zijn voorbeelden van de functie als kantoor, winkel, hotel, detailhandel, wonen, zorg, of een mengvorm, de mixed-use. Niet elke kerk leent zich voor hergebruik. Een monumentale kerk in landelijk gebied is een stuk lastiger dan een in het centrum van de stad gelegen kerk. Met een monument kan niet alles en in het centrum zijn er qua functie vaak meer kansen. Voor veel kerkbesturen is het een lastige tijd. De kerkelijke betrokkenheid loopt terug, het geld raakt op en de vrijwilligers kunnen niet meer alle klussen opknappen. Het moet anders, maar de binding met de kerk en het gebouw staat vaak oplossingen in de weg.

Menno Stok werkt als professional bij Kerkelijk Waardenbeheer. Zij helpen de kerkbesturen en eigenaren met het vraagstuk van hun op de begroting drukken- de gebouwen. Vanuit de optiek van het vastgoed ondersteunt zij kerkelijke organisaties bij de processen van transformatie en hergebruik. De mate waarin dat lukt is afhankelijk van de vitaliteit van de geloofsgemeenschap, of er sprake is van groei of krimp en of zij kans zien dat te vertalen naar beleid.

Menno behandelt het voorbeeld van het Dominicanenklooster in Zwolle, een groot complex met een kerk. In Zwolle werkt een aantal factoren mee: dicht bij het centrum, goed indeelbaar en aanpasbaar aan toekomstig gebruik. De ruimtes zijn zonder cruciale ingrepen in het gebouw gebruiksgeschikt te maken, en daardoor ontstaat een mix, waarin onder anderen de paters hun plek vinden.

Voorbeeld - herbestemmen Dominicanenklooster te Zwolle

Vele samengevoegde cq. gefuseerde geloofsgemeenschappen beschikken over een onroerend goed portefeuille. Na een goede analyse van hun ligging, staat van onderhoud en gebruiksmogelijkheden worden vervolgstappen gezet. De confrontatie tussen ruimtebehoefte en beschikbare portefeuille is het startpunt. Vervolgens moet er een goed draagvlak gecreëerd worden, een draagvlak dat nodig is om keuzes te kunnen maken, besluiten te nemen en de communicatie met de gehele gemeenschap en daarbuiten aan te kunnen. Het herbestemmen of afscheid nemen van een kerk is een emotioneel proces.

Bij vragen uit het publiek wordt het laatste ondersteund. Het is lastig om het over kosten en het financiële te hebben. De kerk vertegenwoordigt juist allerlei andere waarden. Toch wordt ook genoemd dat de (te grote) aandacht voor de staat van onderhoud van het gebouw kan afleiden van juist die waarden.

De architectuur: respect voor het gebouw - Marnix van der Meer

De Botton noemde het al: een openbaar, sociaal gebruik van de herbestemde kerk is het ideaal. Niet alleen de buitenkant blijft aanwezig, maar ook de binnenkant blijft openbaar, blijft in de gemeenschap. De bekende voorbeelden zijn de boekhandels in Maastricht en Zwolle, en in Utrecht hebben we café Olivier, in de oud katholieke schuilkerk Maria Minor. Het interieur is intact, het publieke gebruik laat iedereen de waarde zien.

Marnix van der Meer werkt voor Zecc architecten en heeft twee kerken in Utrecht herbestemd en ervaring met onder anderen het Drents Archief en Museum en het realiseren van de eerste energieneutrale woning in een Rijksmonument, in de provincie Utrecht. De inleiding begint met wat basiswaarden. Hoe hou je van betekenis zijnde elementen in een gebouw overeind, terwijl het een andere bestemming moet krijgen. Wordt het eindproduct een achteruitgang of een vooruitgang.

Kerken geven onderdak aan een zorgcentrum, of worden rouwcentrum. Maar vaak worden er woningen in het gebouw gerealiseerd. De buitenkant blijft in beeld, de binnenkant wordt vaak verhaspeld, vanuit het economisch argument zoveel mogelijk vierkante meters te realiseren.

De Martinuskerk aan de Oude Gracht kwam langs, waarbij veel opgeofferd is aan de wens zoveel mogelijk woningen te realiseren. De buitenkant blijft prachtig in de stad, de binnenkant wordt aangetast.

Ingrepen in interieur en exterieur - afleesbaarheid van nieuw vs monumentaal

Marnix was met bureau Zecc verantwoordelijk voor de verbouwing tot woonhuis van het Oud-katholieke kerk aan de Lauwerecht en de kapel van het Sint Gregoriushuis aan de Herenstraat. Zijn filosofie: het gebouw is eeuwig, de bewoner is passant. Respect voor het gebouw en de geschiedenis van het gebouw stuurt de architect. Hij laat de voorbeelden zien, waarin de woning hangt in de kerkruimte die intact blijft. Ook kunnen interieurelementen een nieuwe functie krijgen of blijven. Voor een orgel bijvoorbeeld of kerkbanken die door een meubelmaker worden hergebruikt.

Ingrepen in de gevel zijn vaak onontkoombaar. Door nieuwe openingen te accentueren op nieuwe plaatsen naast de oude, wordt de afleesbaarheid van oud versus nieuw vergroot. Een complex van verschillende gebouwdelen uit verschillende tijden levert een andere opgave. De vrijwel niet aan te raken gebouwdelen uit de 16^e of 17^e eeuw behouden hun karakteristieke opbouw. Door lange zichtlijnen mogelijk te maken wordt de ruimtelijke beleving versterkt. Maar in de jongere gebouwdelen is vaak meer mogelijk en uiteindelijk kun je besluiten eigentijdse aparte bouwdelen toe te voegen. Bij het Drents Archief is een dergelijke werkwijze gevolgd.

Het debat

Het plenaire debat van de zaal en de sprekers wordt gevoerd op basis van vier stellingen.

Stelling 1: Wij (als publiek en vereniging) mogen ons bemoeien met kerken als cultureel erfgoed!

Mag de samenleving zich bemoeien met de kerken? Ze zijn toch van de kerken zelf? Ja, vinden de meesten, al vervangen we het woord bemoeien liever door het uiten van onze betrokkenheid. Pepijn van Zwanenberg van GroenLinks en Aline Knip van D66 vinden dat een bijeenkomst als deze precies is wat Utrecht nodig heeft. "Zwart-wit gezien hebben we nog geen probleem in Utrecht. Het gaat nu goed, mede door hulp van dienst Erfgoed. Maar wat gebeurt er over tien jaar? Hoe ziet onze visie er op de stad dan uit? Utrecht is een kerkenstad, maar welke kerken zijn over tien jaar nog echt belangrijk voor onze stad?". Beide raadsleden zien graag een vervolg op deze bijeenkomst. Ook Jolanda Uringa van de ChristenUnie stemt daarmee in: "Wij krijgen van kerken vaak het signaal dat onderhoud en de kosten erg in de papieren lopen. Eerder werd er geld

ingezameld voor goede doelen, terwijl dat geld nu gebruikt moet worden om bijvoorbeeld de lekkage in daken te verhelpen.”

Het herbestemmen van Utrechtse kerken gaat tot nu toe relatief makkelijk ten opzichte van kerken buiten de stad, doordat er veel culturele activiteiten in Utrecht zijn; er is geen krimp, er zijn ook kerkgenootschappen die ruimte nodig hebben.

De vier inleiders, van links naar rechts:
Marnix van der Meer, Welmoed Wijmans, Alice Gut, Menno Stok

Stelling 2: Er is geen enkel probleem bij het herbestemmen van Utrechtse kerken!

Is er een probleem? Niet acuut en niet massaal, zoals in plattelandsgebieden met krimp. Maar Alice Gut waarschuwt: het probleem komt er aan, en redelijk snel, vooral in de katholieke kerk. De Josephkerk, de Antonius van Paduakerk, de Jacobuskerk staan mogelijk op 1 januari al leeg. We weten niet wat de eigenaar wil. Kerken zijn ook van de samenleving, van buurten, van de gemeente, van erfgoedorganisaties en in het debat wordt opnieuw (door ex raadslid Maarten van Ditmarsch) ervoor gepleit dat de gemeente haar rol pakt. Dat kan, zo stelt hij, want de meesten zijn voor.

Stelling 3: Het is mooi dat er 77 beschermde kerken in Utrecht staan, maar wie gaat straks het onderhoud betalen?

Binnen het publiek gaan er stemmen op om tegenover de verplichtende monumentenstatus ook een tegenprestatie te leveren. Als het geen kerkenregeling mag zijn, wat dan wel? Alle aanwezige sprekers zijn van mening dat het herbestemmen van Utrechtse kerken relatief makkelijk gaat ten opzichte van kerken buiten de stad, doordat er veel culturele activiteiten in Utrecht zijn. Volgens hen is er nog geen direct urgent probleem, terwijl aanwezigen in de zaal juist wel een probleem zien: "Om het gebouw te redden gaan kerkorganisaties zich bezighouden met taken waar ze niet voor zijn, zoals het bestieren van lunchrooms of zaalverhuur. De kerk moet zich juist bezighouden met waar ze wel voor bedoeld is", zegt een geërgerde aanwezige.

Stelling 4: Van supermarkt tot klimhal: kerken zijn er geschikt voor!

Bij deze stelling komen de nuances naar voren. Een gewijde kerk kan niet maar zo voor van alles gebruikt worden. Respectvol gebruik wordt op prijs gesteld. Anderen merken op dat het publieksgebruik van de retail mogelijk tijdelijk van aard is. De kerk kan in de loop van de tijd qua functie weer een andere invulling gaan krijgen. Bij de bestemming tot appartementen zal dat veel lastiger zijn. Functies waarbij de ruimtelijkheid open blijft, zoals bij de voorbeelden als boekhandel, laat de kerk ook nog eens beleven zoals ze voor haar functie bedoeld was.

Aanbevelingen

Vanuit de bijeenkomst wordt gepleit voor een actieve rol: goed dat de Vereniging Oud Utrecht dit stadsgesprek organiseert (opeens zijn er ruim 100 mensen die mee willen denken, een uitverkocht huis, en het hadden er meer kunnen zijn).

Wij pleiten voor een kerkenvisie, als instrument om greep te krijgen op de toekomst. Een kerkenvisie dient om te verhinderen dat er op ad hoc basis dingen gebeuren, waar we later spijt van krijgen. Dat kan de vorm krijgen van een gemeentelijke kerkenvisie. Dat is een aanbeveling uit de zaal, tegelijkertijd de conclusie van het debat.

Hoe zou dat eruit kunnen zien? En welke rol kan de Vereniging OU vervullen?

Er is veel voorwerk verricht, er zijn inventarisaties en cultuurhistorische omschrijvingen, voor de rijks- en gemeentelijke monumenten. Dat is een eerste stap. Echter, niet beschermde kerken kunnen waardevol cultureel erfgoed zijn. Prognoses over het tempo van kerkensluiting zijn niet specifiek voor de stad Utrecht. Op dit moment is er geen leegstand, maar dat kan al snel anders zijn: een aantal katholieke kerken gaat 'op slot'. Welke toekomstplannen en ideeën hebben de eigenaren en gebruikers van kerken?

Het behoud van gebouwen wordt bevorderd door passend hergebruik. De wens van het symposium is, dat er allereerst gekeken moet worden naar het draagvlak voor toegankelijke voorzieningen in kerkgebouwen. Voorzieningen die het mogelijk maken dat het interieur zichtbaar blijft. Dat beperkt mogelijkheden. Nodig zijn actieve partijen, actieve sponsors, die verantwoordelijkheid willen nemen. Per stadsdeel kan dat ook nog verschillende richtingen op gaan.

Bj visievorming hoort ook: welke instrumenten zijn er om een gewenste ontwikkeling te stimuleren en ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan? Die liggen in eerste instantie bij de gemeente, die kan beïnvloeden en kan sturen, via bestemmingsplannen en beoordeling van omgevingsvergunningen.

Duidelijk is geworden dat een visie zonder alle aspecten te benoemen incompleet is. Een visie zal alle kerken moeten omvatten en de inventarisaties zullen actueel en volledig moeten zijn. De visie dient vervolgens alle mogelijke partijen een rol te geven die er mee te maken hebben (voor behoud en herbestemming), een goede analyse van het heden en de toekomst te geven, een richtlijn te geven voor de al of niet noodzakelijke selectie, de verschillende stadsdelen te behandelen en richting te geven aan de implementatie en monitoring.

Wij zien voor de gemeente een belangrijke rol om de totstandkoming van een kerkenvisie op te pakken. Dit verslag wordt aan het bestuur van de gemeente Utrecht toegezonden met dat verzoek. De Vereniging Oud Utrecht staat voor behoud van cultureel erfgoed. De Commissie Cultureel Erfgoed van de Vereniging Oud Utrecht vervult daarin een actieve rol.

- *Illustratie van beleid of geen beleid in Utrecht?* -

De problematiek in een notendop:

Een citaat uit het boek van Marijke Kuper & Monique Teunissen, 'Piet Klaarhamer, architect en meubelontwerper', pagina 21:

"De Oosterkerk (*de vader van Klaarhamer was er predikant*), gebouwd door ouderling H. van Dijk, timmerman en aannemer is in 1985 opgenomen in de gids 'Jongere bouwkunst in Utrecht' - Monumentale panden in de stad Utrecht uit de periode 1850-1940, een uitgave van de Gemeentelijke Monumentencommissie Utrecht. Hoewel in deze uitgave de Oosterkerk wordt omschreven als zijnde van historisch belang (eerste doeleantiekerk in Nederland), van 'architectuurhistorisch' belang en als 'zeldzaam' en 'markant gesitueerd' besloot de gemeente Utrecht het gebouw prompt na het verschijnen van de gids te laten slopen ten faveure van een dertien-in-een-dozijn bankfiliaal met bovenwoningen dat voor geen van de genoemde kwalificaties in aanmerking zal komen".